

ÇİN'İN HAN HANEDANLIĞI'NIN HSIUNG-NULARA (HUN) YÖNELİK SINIR STRATEJİSİ

Dr. Tülay ÇAKMAK*

ÖZET

Tarihte yerleşik ve göçebe toplumların ilişkilerini inceleme bakımından Çin'in Han Hanedanlığı'nın Hsiung-nularla (Hun) olan ilişkileri bir model oluşturur. Han-Hsiung-nu ilişkileri, yakın zamana kadar sadece siyaset ve ekonomi tarihi açısından değil, aynı zamanda antropoloji, arkeoloji ve kültür tarihi bağlamında da yaygın bir şekilde incelenmiştir. Konu, akademik çevrelerde önemini ve güncelliğini korumaktadır. Han Hanedanlığı'nın Hsiung-nulara yönelik dış siyaseti, zaman zaman sosyal yaşamın farklı boyutlarında bir dizi siyasi uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Konuyu geniş bir çerçevede ele almanın, Han-Hsiung-nu ilişkilerinin doğasını anlamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Giriş

Çin'in tarihi kaynaklarında Hsiung-nu (匈奴) olarak bilinen ve yaklaşık M.Ö.200'den M.S.300'e kadar Çin'in kuzey sınırları ötesinde ve Çin topraklarında yaşamış olan Hunlar, Çin'in Han Hanedanlığı (M.Ö.206-M.S.220) tarihinin dış ilişkiler bakımından göz ardı edilemez bir parçası kabul edilmektedir. Han döneminde Çin toprakları dışında yaşamış olan Çinli olmayan göçebe topluluklar bulunmakla birlikte, hiçbiri Hsiung-nular kadar Çin tarih sahnesinde etkin rol oynamamıştır. Çin'in kuzey sınırlarından gelen Hsiung-nu saldırıları, Han Hanedanlığı için sürekli ve ciddi bir sorun olarak Çin'in tarihi kaynaklarında kaydedilmiştir.

Han Hanedanlığı'nın Hsiung-nularla olan ilişkileri kapsamlı ve çok yönlü olayları içermektedir. Olayların ilk kez iki bin yıl öncesinde Çinli tarihçiler tarafından kaydedilmesi, yazılı belgelere ulaşma bakımından önem taşımakta ve konuyu "Çin merkezli" konuma getirmektedir. Ancak "tarihi gerçekliğin normlarına

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

uyumak" daha çok önem ve öncelik taşımaktadır. Çin'in kuzeyini, Moğolistan'ı, "Batı Bölgeleri"ni denetimi altında tutmuş olan Hsiung-nuların "kendi yaşamsal gereksinimlerini karşılamak" Çin ile ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır. Arkeolojik buluntular, konuyla ilgili başlıca araştırmalar ve Çin'in eski tarihi belgeleri doğrultusunda Hsiung-nuların temel ekonomisinin saptanması, göçebe toplumların yerleşik toplumlarla olan ilişkilerinin özünü anlamaya katkıda bulunacaktır.

2. Han-Hsiung-nu İlişkilerinin Genel Boyutu

Günlümüze değin Han-Hsiung-nu dış ilişkilerine yönelik çok boyutlu ve farklı görüşler içeren çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların bir literatür incelemesine geçmeden önce Hsiung-nularla ilgili başlıca arkeolojik araştırmaların ele alınması, onların temel ekonomik yapılarının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

Tarihçi Di Cosmo, "Eski İç Asya Göçebelerinin Ekonomik Temeli ve Çin Tarihinde Önemi" konulu makalesinde Hsiung-nu arkeolojisine ait bulgu ve görüşleri özetle şöyle saptamıştır: "Arkeolojik buluntular Bronz ve Demir Devri'nde Asya bozkırlarında tarım yapıldığını kanıtlamakta, iklim değişikliği sürecinde, çiftçiliğin tamamen yok olmadığını göstermektedir. Öte yandan Hsiung-nular gibi büyük göçebe toplulukların siyasi denetimi altında bulunan Tarım havzasındaki vahalardan, Kuzey Çin ve Mançurya'ya kadar olan budunlarla işbirliği içinde oldukları doğruluk kazanmıştır. Daha önce yapılmış arkeolojik araştırmalar, Hsiung-nular zamanında Kuzey Moğolistan ve Baykal bölgesinde saban demirinin kullanıldığını, öğütme taşlarıyla birlikte fazla miktarda tohumun bulunduğunu kanıtlamış ve bölgede gelişmiş tarımın varlığını göstermiştir (Davydova ve Shilov 1983: 194,197). Bu durum Mançurya'dan Baykal'a kadar olan kuzey bölgesinde sadece ilkel çapa çiftçiliğinin değil, hayvan çekiş gücüyle saban tarımının da meydana geldiğini göstermektedir (Okladnikov 1962:427). Noin Ula'da bir kurganda sabanla birlikte darı tohumları bulunmuştur (Davydova 1985: 68-69). Rudenko, saban demirinin bulunmasının, Hsiung-nuların tarım yaptıklarının bir kanıtı olduğunu kabul etmekle birlikte, Çin'den ödünç alınmış olabileceğini de düşünmüştür (Rudenko1969:103). Kuzey Bölgesi'nde tarımsal gelişme, kalıcı yerleşimlerin oluşumuyla ilişkilidir. Rus ve Moğol arkeologlar tarafından yürütülmüş kazılarda, Hsiung-nuların birçok kale yerleşimi ortaya çıkarılmıştır. Bunlar arasında önemli sayılan Ivolga yerleşimi kazısı 1928 yılında Sovyet arkeologları tarafından yürütülmüştür. Ivolga, Ulan Ude'nin 100 km güneyinde yer almakta olup, M.Ö. 3. yüzyıl ve M.Ö.1. yüzyıl arasında tarihlendirilmiştir. Ivolga yerleşimi bir dizi farklı büyüklükte kalıcı yerleşimden oluşmaktadır. Bu ana yerleşim, Hsiung-nuların tarım etkinliklerine yönelik değerli bilgiler sağlamıştır. Evcil hayvan yetiştiriciliği, avcılık,

balıkçılık önemli olsa da asıl ekonomik etkinlik, çiftçilik ve el sanatlarıdır. Daha önce bahsedilen saban demirinin yanında, kürek, çapa, orak dikkat çekmektedir. Noin Ula'dakine benzer darı tanelerinin yanı sıra arpa ve buğday taneleri bulunmuştur. Göçebe ekonomisinin koşulları altında az miktarda üretilen ya da üretmesinler bu insanların görevi, tahıl ve el eşyası gibi ürünleri bozkır halkına sağlamaktı. Davydova'ya göre bu tipte yerleşim birimleri Hsiung-nuların "sınırlı göçebe ekonomilerinin üstesinden gelmek" için hizmet veren "ticaret merkezleri" idi (Davydova 1968: 241). İlginç olan, Orta Asya ve Yakın Doğu ile bağlantıları gösteren ithal eşyaların bulunmasıydı. Moğolistan ve Baykal bölgesinden, Kazakistan, Tuva, Yenisey bölgesine kadar, benzer tipte yaygın çiftçi topluluklar, kalıcı kale yerleşimleri ve el sanatı üretim merkezleri atlı bozkır toplumunun bariz bir işareti olarak yayılmıştır. Baykal bölgesi, Kuzey Moğolistan, Kazakistan ve Güney Sibirya'dan toplanan arkeolojik bilgiler, erken dönemlerden Hsiung-nu dönemine kadar, bu bölgelerde aralıksız tarım yapıldığını kanıtlamıştır. Hayvan yetiştiriciliğinin yanında sınırlı tarım uygulayan yarı göçebe toplumlardan, birbirinden farklı, ancak ortak yaşam ilişkisi sürdüren tek toplumlara kadar sınıflandırılabilen farklı modeller olabilir. Bu ilişkide, askeri bakımdan üstün olan göçebe toplumlar, gerekli tarım ürünlerini sağlayan, yayılmış tarım merkezlerini içine alan bir bölge üzerinde siyasi ve askeri güçlerini kullanmışlardır."¹

Tarihçi Lattimore, ilk çalışmalarında (1940:329; 1962:262), bozkır göçebelerinin tamamen kendi kendilerine yeterli olduklarını iddia etmiştir. Bu görüş, Khazanov tarafından (1984:81) " bağımsız ekonomi siyaseti olmayan bozkır göçebeleri" adı altında ele aldığı geniş antropolojik bilgi temelinde eleştirilmiş, "ekonomik üretimlerinde dengeden yoksun oluşun, göçebe toplumlarda kalıcı devlet oluşturmada dayanıksızlığa neden olduğu" konusunda inandırıcı olmuştur (s.69-84). Khazanov ilk çalışmasında, "tarımın göçebe tarzda sığır yetiştiriciliğinin yanında yan uğraş olarak uygulandığını ve bu tarz üretimin, Avrasya bozkırlarında çoğunlukla yaygın ekonomik model olan sade göçebeliliğin aksine, yarı göçebelilik olarak kabul edildiğini" belirtmiştir (Khazanov 1978:120). Lattimore daha sonraki bir makalesinde, bozkır göçebelerinin özellikle tahıl, dokuma ürünü ve demir eşyaya olan taleplerinin, Çinlilerin bozkır ürünlerine olan taleplerinden daha fazla olduğunu kabul etmiştir (Lattimore 1979: 481). Ona göre, "Çinliler, siyasi düşünce temelinde kabul etsinler ya da reddetsinler ticaret vardı." Bu nedenle Lattimore, Hsiung-nu imparatorluğunun kurulmasını, (ayrı beylikler halinde olan) Çin'in birleşmesine bir tepki olarak görmüş ve bir yöntem olarak, " eşit ekonomikkazanç olmadan Çinlilerin

¹ Di Cosmo, Nicola, "Ancient Inner Asian Nomads: Their Economic Basis and Its Significance in Chinese History", *The Journal of Asian Studies*, 53, No.4, 1994, s.1101-1102; Di Cosmo'nun makalesinde adı geçen ve bu makalede aktarılan Rus arkeologların bilimsel yayınları kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

isteksizce yaptıkları satışa, siyasi anlamda karşılık vermek için, Hsiung-nular güç kullanmıştır (s.48).”²

Tarihçi Uchida ise, Hsiung-nuların Çin'e saldırısının temelinde ekonomik yetersizliğin yanında, diğer sosyal ve kültürel kaynaklı olayları görmüştür. Ona göre, Hsiung-nular “üretimlerinin güçsüz olması sonucu, yaşam için gerekli malların yetersizliği nedeniyle, tarım çevrelerindeki ülkelerin mallarına gereksinim duymuşlardır.”³ Ayrıca “otlak, ganimet, mal ve insan ele geçirme, Çin saldırısına karşı koyma, Hsiung-nuların içinde gizlice kışkırtılarda bulunan Çinlileri cezalandırma, yönetimleri altındaki halkların saf değiştirmesi üzerine öç alma, Çinlilerin Hsiung-nu liderlerini aşağılaması” gibi saptanmış pek çok siyasi, ekonomik, kültürel kökenli olay, savaş nedeni sayılmıştır. Aynı araştırma, göçebelere yerleşik tarımcı toplumlara açlık ve kıtlık nedeniyle saldırdığı savını arka plana itmiş, “tarihteki dokuz büyük kıtlık olayında, Hsiung-nu saldırılarının durduğunu, Çinlilerle dostluk ilişkileri kurmak için girişimlerde bulunulduğunu” saptamıştır.

Di Cosmo'ya göre, asıl uğraşları hayvan yetiştiriciliği, avcılık ve askerlik olan Hsiung-nuların çoğunlukla, göçebe ve savaşçı bir halk olduğunu düşünmek akla uygun gelebilir. Aralarında bir zamanlar otlak kıtlığı, boy savaşları ya da doğal afetler olduğu, bazılarının sınırlı miktarda çiftçiliğe ve karma bir ekonomiye yönelmiş olabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Bu savaşçı bozkır göçebelere, sadece Çin Seddi'nin kuzeyindeki bölgenin sakinleri değildi. Otlakların, çölün, dağların, vahaların, ırmak vadilerinin kesiştiği ekolojik bölgelerde de bunlara ait çok sayıda yerleşim ortaya çıkarıldı. Geriye çiftçilik aletleri, stoklanmış tohum ve sulama ile ilgili kanıt bırakan bu sakinler, başlıca ekonomik etkinlik olarak kendi mallarını üreten ve temin eden göçebelereydi.⁴

Çin'in tarihi kaynaklarında Hsi-yü (西域) olarak bilinen “ Batı Bölgeleri”ndeki çeşitli yerleşik toplumların büyük bir kısmı Hsiung-nuların kontrollü altında bulunmaktaydı. Bugünkü Sinkiang'ı içine alan bu bölgede yerleşik güçlü bir tarım ekonomisiyle karşılaşmakta ve arkeolojik araştırmalar, M.Ö. 1000 civarında arpanın yetiştirildiğini kanıtlamaktadır. Demirden yapılmış tarım aletleri, eski sulama kanalları, Turfan Havzası ve vahalar olmak üzere Sinkiang'ın çeşitli bölgelerinde, tarımın yapıldığını göstermektedir (Ma ve Wang 1994:213). Sinkiang arkeolojisinde maden üretimi bir diğer önemli özelliktir. Madeni eşyalar göçebe kültürleri tanımlama ve ayırt etme bakımından önemli işlev görmektedir. Demir dökümü ve çelik yapımıyla ilgili madeni eşyalar, hem göçebe hem de yerleşik

² Di Cosmo, age. (1994), s. 1093.

³ Otkan, Pulat “Uchida Gimpu, Kita Ajia Shi Kenkyu: Kyo-do Hen (Kuzey Asya Tarihi Araştırmaları : Hunlar Bölümü)”, *Bellekten*, XLIII, 171 (1979), s. 644.

⁴ Di Cosmo, age. (1994), s.1110.

bölgelerde bulunmuştur. Bölgedeki madenler, Hanların bölgeye ulaştığı döneme rastlansa da, madencilik çok daha önceki yüzyıllara uzanmaktadır. 1980'lerde İli bölgesinde ortaya çıkarılan iki bronz madeni, M.Ö. VII. ve M.Ö. V. yüzyıl olarak tarihlendirilmiştir. Ayrıca Sovyet araştırmaları, demir eşya ve silahların M.Ö. VI. yüzyılda Altay bölgesinde üretildiğini saptamıştır (Mogil'nikov ve Mednikova 1985).⁵

“Gelenek ve görenekleri hemen hemen aynı olup, birbirlerinin dilini anlayan”⁶ Batı Bölgeleri'nin insanları göçebe ve tarımcılar olmak üzere aralarında siyasal, ekonomik ve sosyal bağlar kurmuşlardır. Han hükümdarı Wu-ti'nin başa geçmesinden (M.Ö.140-M.Ö.86) sonra, Hsiung-nularla ilişkiler farklı boyut kazanmıştır. Hükümdar, Hsiung-nuların düşmanı Jou-chihlarla işbirliği yapmak ve Han'ın zenginliğini göstermek amacıyla, elçisi Chang Ch'ien'i (張騫) Batı Bölgeleri'ne göndermiştir. Hsiung-nular tarafından yakalanan elçi, on yıldan fazla bir süre Hsiung-nular arasında yaşamış daha sonra bir yolunu bularak Jou-chihlara doğru kaçıp, Fergana'ya gitmiştir. Bölgenin ülkeleri, iç ve dış siyasi ilişkileri, halklarının yaşam tarzı, gelenek görenekleri, doğal zenginlikleri, tarım ve su kaynakları konusunda detaylı bilgi toplayan elçi, sonunda Han'a dönmüştür. Chang Ch'ien'in Han'a dönüşünden sonra, hükümdar Wu-ti ünlü generalleri komutasında Batı Bölgeleri'ne büyük çaplı askeri seferler başlatmıştır. Han orduları yiyecek ve at ihtiyacını karşılamak istemeyen Batı Bölgeleri'nin devletlerine saldırıda bulunmuş ve bunların büyük bir kısmının kentlerini düşürmüştür. Elçilerine ve sefere gönderdiği askerlerine yiyecek temin etmek ve tahılların toplandığını denetlemek için, Tun-huang ve Yen-shui'ye kadar olan bölgelerde askeri tarım yerleşimleri oluşturmuş, bunların başına yönetici atamıştır.⁷ Batı Bölgeleri'nin ele geçirilmesiyle, Kuzey'in zor iklim koşulları nedeniyle zaten sınırlı ölçüdeki tarımsal ürünlere sahip olan Hsiung-nular, bu bölgelerin kaybindan dolayı, yaşamları için gerekli olan tahıl kaynaklarına eskisi kadar ulaşamamışlardır.

---

3. Han Hanedanlığı'nın Hsiung-nulara Yönelik Sınır Stratejisi

Başından beri kuzeyden gelen Hsiung-nu saldırılarına karşı koymak ve bu saldırıları önlemek için, güçlü yönetime sahip olan Han Hanedanlığı nasıl bir strateji geliştirmiştir? Han döneminin tarihçisi Pan Ku (班固)(M.S.32-92), “hanedanlığın

---

⁵ Di Cosmo, age. (1994), s.1104-1109.

⁶ Ssu-ma Ch'ien, Shih Chi, [SC], (史記), Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1975, 123., s.3179.

⁷ SC., 123., s.3179.

kuruluşundan itibaren, her sadık ve yetenekli bakanın Hsiung-nularla ilgili olarak öneride bulunmak için bir planı olduğunu” kaydetmektedir.⁸ Tarihçi, farklı kişisel görüşler taşıyan yönetici konumundaki bu kişilerin adlarını vererek bunları, “barış ve dostluk idealine sahip olan, aydın tabakanın bilge kişileri ve daima kuşatmadan söz eden savaşçı asker sınıfı” olmak üzere ikiye ayırmakta, “her iki sınıfın üyelerinin kendi görüşlerine bağlı kalarak, sadece o andaki ortamın koşullarını göz önünde bulundurduklarını, Hsiung-nu tarihini bütünüyle hesaba katmadıklarını” ileri sürmektedir. Pan Ku’ya göre, “Hsiung-nulara zaman zaman barış ve dostluk anlaşmalarına uygun olarak incelikle davranılmıştır. Bazen de askeri güç ile boyun eğdirilmiş, baş kaldırmaları önlenmiştir. Hanedanlığın emrinde aciz konumları kabul etmişler, boyun eğmeleri için korkutulmuş ve köleler gibi susturulmuşlardır. Nüfus olarak azalmaya ya da çoğalmaya maruz bırakılmışlar, güçlülük ve zayıflık dönemleri yaşamışlardır.”⁹ Han Hanedanlığı’nın Hsiung-nulara uyguladığı ana strateji, kendilerine boyun eğen Hsiung-nuların bozkırlara geri dönerek, yeniden güçlenmelerini önleyici tedbirler almaktır. Böylece amaçları, Han topraklarına aralıksız süren Hsiung-nu saldırılarını önlemek için, onları kendi denetimleri altına alacak siyasi, ekonomik ve askeri kontrol gücünü sağlamaktır. Batı Han Hanedanlığı’nın (M.Ö.206-M.S.25) ilk yıllarında, Hsiung-nu Beyleri ve ileri gelenlerine unvanlar verilerek, tahsis edilen hanelerden onlara vergi geliri sağlanmış, bir anlamda tımar sistemi uygulanmıştır. M.Ö.147 yılında yedi Hsiung-nu Beyi, Han sarayına kendi istekleriyle gitmiş ve onlara “hou” (侯)¹⁰ unvanı verilmiştir.¹¹ M.Ö.145 ve M.Ö.122 yılları arasında dokuz Hsiung-nu lideri Han’a sığınmış, onlara 700 ile 11.680 arasında hanenin vergi geliri sağlanmıştır.¹² Hsiung-nuların Han’a boyun eğmesinde en önemli nedenlerden biri de, kendi içişlerinde süregelen anlaşmazlıklardır. Aralarında çatışma çıktığı zaman, Han tarafına geçerek destek ve güç kazanmanın yanı sıra, doğrudan Han yenilgisi ve dış tehdit sonucunda da sığınma söz konusu olmuştur. M.Ö.121 yılında Hsiung-nu beyleri Hun-yeh (濊) ve Hsiu-t’u (休屠) bir yenilgi sonrasında, Hsiung-nu Ch’an-yüstünün (I-chih-hsieh Ch’an-yü) kendilerini cezalandırma korkusu yüzünden, Han tarafına sığınmış, ancak Hsiu-t’u pişmanlık duyduğunda Hun-yeh tarafından öldürülmüş ve Hun-yeh 40.000 kişiyle hanedanlığın başkenti Chang-an’a teslim olmuştur. Böylece, iki Beyin

⁸ Pan Ku, Han Shu,[HS], (漢書) (Han Tarihi), Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1973 nüshası, 94., s.3830.

⁹ HS, 94., s.3830.

¹⁰ Han döneminde Wang ve Kung’dan sonra gelen bir soyluluk unvanı. Charles O. Hucker, A Dictionary of Official Titles in Imperial China, Stanford Uni. Press, 1986, p. 225.

¹¹ HS,17., s.639.

¹² Pan Yihong, “Early Chinese Settlement Policies towards the Nomads”, Asia Major, Third Series.,V, part 2,1992, p.42.

denetiminde olan Kansu geçiti Hanların eline geçmiş, Hun-yeh ise 10.000 hanelik vergi geliriyle ödüllendirilmiştir.¹³ M.Ö.54 yılında Hsiung-nu boy birlikleri arasındaki savaşta yenilgiye uğrayan ve ordusu dağılan Hsiung-nu Ch'an-yüsü Hu-han-yeh'nin (呼韓邪) Sol Beyi, Han'a bağımlı ve sadık olunması için bir anlaşma yapılmasını ısrarla savunmuştur. Han'a boyun eğerek yardım sağlanacağını böylece, Hsiung-nu savaşlarının sona erdirileceğini ummuştur. Bunun üzerine Hu-han-yeh, bir heyet toplamış ve sorunu aralarında tartışarak, şu görüşe varmışlardır: "Asla kabul edemeyiz. Bu, Hsiung-nuların bağımsızlığa değer verme ve boyun eğmeyi küçük görme konusundaki birliğidir. Atlarımıza binerek topraklarımız için savaştık. Güçlü savaşçılarımızla birlikte ölüme çarpışarak, diğer budunlar arasında yiğitlik adına bir ün kazandık. Şimdi, egemenlik için savaşan kardeşlerimiz var. Eğer büyük kardeş başarısız ise, iş küçük kardeşe düşer. Karşı koyarak ölseler bile, diğer budunlardan üstün olarak, çocuklarına ve torunlarına kahramanlık adına kirlenmemiş bir şeref bırakırlar. Han güçlü olmasına karşın bu, Hsiung-nuların ona katılması için bir neden olamaz. Han'a bağımlı olarak, önceki Ch'an-yülerin gözünden düşerek ve başkalarının alay konusu olarak atalarımızın törelerini nasıl bozarız? Barışı bu bedelle elde etsek bile, nasıl diğer budunların başı sayılabiliriz?" Sol Bey bu sonuca şöyle karşılık vermiştir :

"Görüşünüz doğru değildir. Güçlülük ve zayıflık dönemleri, ulusların tarihinde değişerek süregelir. Şimdi, Han'ın başarı dönemidir. Wu-sunlar (烏孫) ve diğer budunlar Han'a bağımlı oldular. Hsiung-nular, Ch'ieh-ti-hou (且鞮侯) Ch'an-yü (M.Ö.101-M.Ö.96) döneminden itibaren, giderek azalmaktalar ve önceki durumlarını asla yeniden kazanamayacaklar. Biz kendimizi tüketsek bile, hiç rahat edemeyeceğiz. Şimdi Han'a boyun eğersenek, halkımız barış içinde korunacak; boyun eğmeyi reddedersek, yok olacağız. Planlarımızla buna engel olamayız."¹⁴ Sonuç olarak Hu-han-yeh öneriyi uygulamaya karar vermiş, M.Ö.53 yılında ordusunu Çin Seddi'nin yakınlarına götürerek, oğlu Sağ Bilge Beyi'ni bir boyun eğme göstergesi olarak, Han tarafına göndermiştir.

Hsiung-nuların zaman zaman ödün verici dış siyaseti, Han yönetiminin sınır stratejisine önemli ölçüde destek sağlamakla birlikte, onların Han'ın ekonomik ve askeri koruması altında yeniden güçlenerek, bozkırlara geri dönme isteğine ve bağımsızlık arayışlarına da yarar sağlamıştır. Sonuçta on yıl sonra M.Ö.43 yılında, Hsiung-nular bozkırlara yeniden geri dönerek, kendilerini güçlendirme olanağına kavuşmuşlardır.

Hsiung-nulara unvan ve vergi geliri sağlayarak, bozkırlara geri dönmelerini ve yeniden güçlenmelerini engelleyici bu önlem, M.Ö.55 yılına kadar devam etmiş, hanedanlığın son yıllarına doğru uygulanmamıştır. Buna neden olarak, Hsiung-

¹³ HS, 94., s.3769.

¹⁴ HS, 94., s.3797.

nuların Han vergi sistemine tabi olarak düzenli vergi ödemesi ve hanedana bağlılık yemini etmesi, bunun karşılığında da Han yönetiminin Hsiung-nulara pahalı armağanlar vermesi, mali yardımda bulunması ve askeri koruması gösterilmektedir.¹⁵ Bu uygulamanın en önemli sonucu, Han yönetiminden yardım alan Hsiung-nuların gitgide bağımsızlıklarından ödün vermeleri, toplumsal yaşam biçimleri nedeniyle güçlü üretim kaynaklarını yaratamamaları ve ekonomik olarak onlara daha da bağımlı hale gelmeleridir. Öte yandan iç ve dış güvenliklerine yönelik tehditler de bu kısır döngünün hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Batı Han döneminin düşündürü Tung Chung-shu'nun (董仲舒) (M.Ö.179-M.Ö.104) görüşü, başından beri bu stratejinin Hsiung-nulara nasıl uygulanması gerektiği konusundaki Han tutumunu, açık biçimde ortaya koymaktadır. Görüşü, "Han Tarihi"nde şöyle kaydedilmektedir:

"Üstün insan doğru ilkelere etkilenir, aç gözlü insan kazanma arzusuyla yönlendirilir. Hsiung-nulara iyilik ve sağduyudan söz etmek yararsızdır. Tanrının gözünde onların önlenebileceği tek araç olan, zenginliklerden söz ediniz. Düşüncelerini yok etmek için onlara büyük kazançlar sağlayınız. İlişkileri güçlendirmek için bir anlaşma yapınız. Kalplerini kontrol etmek için, sevdikleri çocuklarını rehin alınız. Hsiung-nular sürekli hareket halinde oldukları için, büyük kazançlardan asla vazgeçmeyeceklerdir. Yüce tanrıyı aldatmayacaklardır. Sevdikleri çocuklarını öldürtmeyeceklerdir. Bizim için vergi toplamak ve armağanlar göndermek, ordu beslemekten daha az masraflıdır. Bir kentin kale duvarları, dürüst bir insanın sözü kadar sağlam olamaz. Sınırları savunan halkın çocuklarının, annelerinin kucağında büyümesi ve yetişkinlerin korkusuzca yaşaması, Hsiung-nu atlılarının Çin Seddi'nin etrafında dolaşmaması, Çin'e sık sık savaş mektuplarının gelmemesi, ülke için daha iyi olmayacak mı?"¹⁶

M.Ö.121 yılında 40.000 Hsiung-nu Han tarafına geçince, Han yönetimi onların nasıl yerleştirileceği sorunuyla karşılaşır. Bu durum, ikinci bir stratejinin uygulanmasını da beraberinde getirir. Daha önceden M.Ö.174 ve M.Ö.169 yıllarında, iki siyaset uzmanı Chia I (賈誼) ve Ch'ao-ts'o (晁錯) tarafından önerilmiş olan iki planın uygulanmasına karar verilir. İlk plan önerisine göre, "Liao-tung (遼東) yöresinden Lung-hsi'ye (隴西) kadar olan Han sınırlarının dışındaki bölgede her biri bin hanelik yerleşim birimleri kurulmalı, her yerleşim birimi, sınırlar boyunca kurulacak olan komutanlıkların denetimi altına alınmalıdır. Bu arada Hsiung-nulara muhafızlık yaptırılmalı, böylece hanedanlık kendi sınır garnizonlarını kaldırmalıdır. Diğer plan önerisine göre ise, Çinliler sınır bölgelerine taşınmak için cesaretlendirilmeli, sınır alanları açılmalı ve savunma milisleri örgütlenmelidir.

¹⁵ Pan Yihong, 1992, s. 42.

¹⁶ HS, 94., s.3831.

Ayrıca, Hsiung-nularla benzer savaş ve dö ğüş becerisine sahip olan di ğer teslim olmuş gö çebeler de Çin ordusuna alınmalıdır.¹⁷

M.Ö.121 yılından sonra, teslim olan Hsiung-nular için “ba ğımlı eyaletler” (屬國), oluşturulur ve M.Ö.121 ve M.Ö.111 yılları arasında Sarı ırma ğın güneyinde, Ordos bölgesinde yedi ba ğımlı eyalet kurulur.¹⁸ Her eyaletteki Hsiung-nular, yöneticilerinin emrinde kendilerine ö zğü yönetimlerini, askeri güçlerini, geleneksel yaşam biçimlerini korurlar. Bu uygulamanın öncelikli amacı, gö çebeleri asker gibi kullanarak, Çinlilerin işini kolaylaştı rmak, teslim olan Hsiung-nuların bozkırlara kaçışını önlemek ve onları birbirleriyle savaştı rmaktır.¹⁹ Han yönetimi de ğişik tarihlerde, ba ğımlı eyaletlerde merkezi yönetime ba ğlı olan bürolar açmış ve üst düzeyde bir Çinli yetkili atamıştı r. Buralarda yaşayan Hsiung-nulardan toprak vergisi ya da başka bir vergi almak yerine, Çinli olmayan di ğer gö çebelere karşı yapılan savaşlarda askeri zorunluluklarını yerine getirmeleri istenmiştir.

Çinliler, M.Ö.121 yılında Hsiung-nuları Sarı ırma ğın güneyine yerleştirdikleri zaman, Çin Seddi'nin kuzeyinde beş stratejik sınır komuta bölgesi olan Shang-ku (上谷), Yü-yang (漁陽), Yu-pei-ping (右北平), Liao-hsi (遼西) ve Liao-tung'a da Wu-huanları (烏桓) yerleştirmişlerdir. Böylece Wu-huanlar, Hsiung-nular üzerinde gö zçü lük yapabileceklerdi. Han yönetimi ayrıca bir Wu-huan kumandanını onları denetlemek için atamıştı r. “Wu-huanlar, daha sonraki yüzyıllarda Çin'in Kuzey Asya tarihinde önemli rol oynayan Hsien-peiler gibi Tung-hu boylar birli ğinin üyesiydiler. Büyük Hsing-an da ğlarının güneyinde ve Liao ırma ğının bir kolu olan Sira Müren'in kuzeyindeki Do ğu Mo ğolistan steplerinde yaşayan Wu-huanlar aynı zamanda Hsiung-nuların eski düşmanlarıydı.”²⁰ Batı Han yönetimi ayrıca, Çinlilerin sınır bölgelerine taşınması için büyük çaba göstermiştir. M.Ö.127 yılında, Ordos bölgesi Hsiung-nulardan alınca, iki ba ğımlı komuta bölgesi olan Shuo-fang (朔方) ve Wu-yuan (五原) kurulmuştur. Hükümdar Wu-ti, 100.000 insanı Shuo-fang'a hareket ettirmiş, M.Ö.120 yılında 725.000 kadar Çinli beş ba ğımlı eyalete yerleştirilmiş ve garnizonlardaki askerlerin sayısı azaltılmıştı r. Yönetim

¹⁷ HS, 49., s. 2282-89.

¹⁸ Çin topraklarına yerleşen Hunların yerleşim alanları, Han döneminde Pei-ti, Shuo-fang, Wu-yüan, Yün-zhong, Ting-hsiang, Yen-men ve Tai-chün yöreleriydi. Bkz.Pulat Otkan, T'o-pa Wei Döneminde Toplum ve Ekonomi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, A.Ü. DTCE., 1980, s.6.

¹⁹ Kamada Shigeo, Shin-Kan seiji seido no kenkyu (Qin-Han Politik Sisteminin Araştırması), Gakujutsu shinkokai, Tokyo, 1963, 329-30; Pan Yihong, 1992, s.43-46

²⁰ Fan Hua, Hou Han Shu, [HHS] (後漢書) (Son Han Tarihi), Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1973 nüshası, 90, s.2979 ; Otkan, Pulat, age. (1980), s.11.

destekli iç göç, M.Ö.100 yılına kadar devam etmiş, Sarı ırmağın batısında kalan bağımlı eyaletlerde askeri tarım yerleşimleri meydana getirilmiştir.²¹

Han yönetiminin teslim olmuş Hsiung-nuları ve Çinli göçmenleri Ordos bölgesine ve Kansu geçidine yerleştirmesi hemen olumlu sonuçlar verince, Çinliler bunun gelecekte yaratacağı tehlikeleri önceden görememiş, bu durum sonradan ciddi sorunlar yaratmıştır. Görünüşte güçlü bir savunma hattı oluşturulmuştur. Ne var ki, yeniden yerleştirme topyekün gerçekleşmemiş, sınırlar boyunca Hsiung-nu boy birliklerinin sürekli hareketliliği, giriş ve çıkışların kontrol edilmesine engel olmuştur. Bu defa Han yönetimi, sınırlardaki Hsiung-nuları Gobi çölünün kuzeyine uzaklaştırmak için baskı yapmaya başlamış, general Wei Ching ve Huo Ch'u-ping çöllu geçerek, M.Ö. 119 yılında Hsiung-nuları birkaç kez yenilgiye uğratmıştır. Sonunda Hsiung-nular çöllu güneyindeki yerleşim alanlarını terk ederek, kuzey Moğolistan'a çekilmek zorunda kalmışlardır.²² Geri dönmeyen Hsiung-nuların bir kısmı, iç ayaklanma olasılığına karşı Çinli sahipleri tarafından göçebe kalmak için cesaretlendirilmiştir. Bağımlı eyaletlere yerleştirilen göçebeler sayıca fazla olmalarına rağmen, Han yönetimi tarafından tarım yerine, at yetiştiriciliğine yönlendirilmiştir. Yeniden yerleştirilen Hsiung-nular alışkın oldukları doğal yaşam biçimlerini yeniden devam ettirmiş, bu da onları her zaman savaşa hazır bir güç olarak korumuştur.

Aynı uygulamalar, IV. yüzyılda da devam etmiş, "Kuzey'in geniş toprakları üzerindeki işgücünü artırmak amacıyla bu halkların Çin'e yerleşmeleri özendirilmiş, hatta yabancıların bu topraklara yerleşmeleri için kimi zaman zor kullanılmıştır. Çin topraklarında hayvancılık, deri eşya yapımı ve biraz da tarım ile uğraşan bu yabancılar, Çinli yöneticiler arasındaki çekişmelerde askeri güç olarak da kullanılmıştır. Çince kaynaklardan verilen bilgilerden, bunların bir bölümünün büyük sürü sahiplerinin yanında at çobanlığı yaptıkları, zaman zaman da köle olarak alınıp satıldıkları anlaşılmaktadır."²³

Yerleştirme stratejisinin yarattığı bir diğer sorun, sınır bölgelerinde kalan ve tarımla uğraşan Çinlilerin, Çin'e dönmek istediğinde yaşadığı sıkıntılardır. Doğu Han hanedanlığının ilk yıllarında, Hsiung-nuların sürekli hareketliliği yüzünden, sınır komuta bölgelerindeki Çinliler, geri çekilmeye zorlanmış, M.S. 2 ile 140 yılları arasında kuzeybatı bölgelerindeki nüfus azalmıştır. Çinliler bu bölgeleri terk ettiği zaman, Hsiung-nular yeniden sınırların güneyine doğru harekete geçmişlerdir.

Yeniden yerleştirme stratejisinin başarısı Çin'in sınırları kontrol etmesine bağlıydı. Hükümdar Wang Mang yönetiminin sonunda (M.S.22) kuzeybatıda yaşayan halk, güç arayışında olan Hsiung-nularla birlikte ayaklanmış, bu kez Hsiung-

²¹ HS, 6., s.189; 24., s.1173; 94., s.3770.

²² HS, 94., 3770.

²³ Otkan, Pulat, age,(1989) s.783.

nular tarım alanlarını ele geçirmek yerine, Çin'de bir ön Hsiung-nu yönetiminin kurulması için fırsat arayışına girmişlerdir. M.S.27 yılında Hsiung-nularla anlaşan Yü-yang valisi ayaklanmış, kısa sürede 8.000 asker sağlanmasına rağmen bir sonuç alınamamıştır.²⁴ M.S.40 yılının ortalarına kadar savaş ve barış arayışları devam etmiştir. M.S.46 yılında Doğu Han Hanedanlığı'nın lehine gelişen iki olaydan birisi, Hsiung-nuların Wu-huanlar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması, diğeri ise 48 yılında Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmasıdır.²⁵

Güney Hsiung-nular, Doğu Han Hanedanlığı'na bağlı olmak ve Kuzey Hsiung-nulara karşı savunma hizmetinde bulunmak için, hanedana ricada bulunmuşlar ve yeniden sınır bölgelerine yerleştirilmelerini istemişlerdir. Hükümdar Kuang-wu-ti, onların askeri gücünden yararlanmak üzere sınır komuta bölgelerinin yenilenme önerisini kabul etmiş ve onları Han vergi sistemine tabi tutmuştur.²⁶

Güney Hsiung-nular bu arada yeniden topraklarına geri dönmek için büyük çaba göstermişler, ancak bu kez Çin ile ilişkilerinde farklı gelişmelerle karşılaşmışlardır. İlk kez Batı Han döneminde Çin sınırlarına yerleştirilen Hsiung-nular, fırsat buldukça bozkırlara dönebilmiş ve güçlerini yeniden kazanabilmişlerdi. Doğu Han döneminde ise, Güney Hsiung-nu hükümdarı, kuzeydeki rakiplerinin tehdidi altında kalmıştır. Sonunda hanedanın emriyle Wu-yüan'den, Hsi-ho komuta bölgesinin güneyine, diğer Güney Hsiung-nular ise yeniden onarılan sınır komuta bölgelerine yerleştirilmiştir. Hanedan, Güney Hsiung-nuların sınır bölgelerine yerleştirilmesini kabul etmekle birlikte, yeniden birleşmeleri olasılığına karşı Kuzey Hsiung-nulara yönelik savaş önerisini reddetmiştir. Böylece, Güney Hsiung-nuların kuzeye dönüşü engellenmiştir. M.S. 65 yılında Liao ırmağının ötesinde kalan Wu-yüan yöresinde Güney Hsiung-nuların kaçışını önlemek ve Kuzey Hsiung-nularla bağlantıyı kesmek için bir ordu karargahı kurulmuştur.²⁷ Batı Han döneminde olduğu gibi, Doğu Han döneminde de Hsiung-nulara pahalı armağanlar ve mali yardım yapılmış, ancak bu kez vergi vermek ve hanedana bağlılıklarını bildirmek zorunda kalmışlardır. Hsiung-nulara verilen unvanlar ise yasal bir biçimde koruma altına alınmıştır.

Hükümdar Kuang-wu-ti'nin saltanatından sonra (25-57) , Han yönetimi Kuzey Hsiung-nulara karşı saldırılara başlamıştır. Güney Hsiung-nular ile birlikte savaşa gidilmesine karşı çıkılmakla birlikte, Çinliler, Hsien-pilerin saldırısına uğrayan Kuzey Hsiung-nulara son bir kez saldırı düzenlemiş, savaş, 89 yılından 91 yılına kadar sürmüştür. Kuzey Hsiung-nular, kuzey ve doğudan gelen saldırılar ve doğal afetler sonucu, Orhon Irmağı dolaylarındaki topraklarını terk ettikleri zaman, Güney Hsiung-nular, bu kez de Hsien-pilerin kuşattığı topraklarına kavuşmadan

²⁴ HHS, 12., s.504;19., s.708.

²⁵ HHS, 90., s.2982.

²⁶ HHS, 89., s.2943-45.

²⁷ HHS, 89., s.2949

Çin'e geri dönmüşler, daha sonra IV. ve V.yüzyılda üç hanedanlığın kurucusu olarak Çin tarihinde yer almışlardır.

4. Sonuç

Batı Han hanedanlığı döneminde, kuzeyden gelen Hsiung-nu saldırılarına karşı oluşturulan sınır stratejileri çeşitli nedenlerle Han yönetimine tabi olan Hsiung-nuların kuzeydeki topraklarına dönerek yeniden güçlenmelerini önlemek için düşünülmüştür. Çin, karşısındaki tehdidi öncelikle tek bir merkezde ve kendisine yakın bir bölgede yok etme çabasına girmiş, birbirine yakın dönemlerde iki ayrı stratejiyi uygulamaya koymuştur

Zaman zaman Hsiung-nuların bağımsızlıklarından ödünler verdiği, ekonomik bakımdan gitgide Çin'e bağımlı kaldığı ve askeri güç olarak kullanıldığı bu uygulamalar, onları zayıf duruma düşürmüştür. Ayrıca Hsiung-nuların göçebe yaşam tarzı, Kuzey Asya'nın zor doğa koşulları, aralarındaki boy savaşları, diğer dış budunlardan gelen tehdit ve savaşlar, Çinlilerin, "Batı Bölgeleri"ni ele geçirdikten sonra Hsiung-nuların bu bölgeden elde ettikleri yaşamsal kaynaklara el uzatılması ve bölge ekonomisinin savaş nedeniyle altüst olması, onların sona yaklaşmasında etken olmuştur.

" Güney Hsiung-nuların Çin topraklarına yerleşmiş olması ise göçebe halklarla tarımcı halkların kaynaşması sonucunu doğurmakla birlikte, Çin tarihinin gelecek yüzyıllardaki yeni olaylarının da habercisi olmuştur. Güney Hsiung-nuların Çin'e yerleşmesinin ardından, Çin tarihinde "Beş Barbar Kargaşası" diye bilinen olay doğmuş, bunu Kuzey-Güney Hanedanları dönemi izlemiş, tüm bu siyasal oluşumlar, Çin toplum ve kültüründe köklü değişiklikleri meydana getirmiştir."²⁸

---

²⁸ Otkan, Pulat, age. (1979), s.647.

KAYNAKLAR

- DAVYDOVA, A.V., "The Ivolga Gorodishche. A Monument of the Hsiung-nu Culture in the Trans-Baikal Region.", *AOH XX*, 1968, s.209-45.
- _____. Ivolginskii kompleks. Gorodishche i mogilnik- pamiatnik Khunnu v Zabaikal'e, Leningrad:Leningradskogo Universitet, 1985.
- DAVYDOVA, A. V., ve V. P. SHILOV., "K voprosu ozemledelii u gunnov", *Vestnikdrevnei istorii*, 2.44, 1983, s. 193-201.
- Dİ COSMO, Nicola , "Ancient Inner Asian Nomads: Their Economic Basis and Its Significance in Chinese History", *The Journal of Asian Studies*, 53, No.4, 1994, s.1092-1126.
- FAN HUA, Hou Han Shu, (Son Han Tarihi), Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1973 nüshası.
- HUCKER, Charles O., A Dictionary of Official Titles in Imperial China, Stanford Uni. Press, 1985.
- KAMADA Shigeo, Shin-Kan seiji seido no kenkyu (Qin-Han Politik Sisteminin Araştırması), Gakujutsu shinkokai, Tokyo, 1963.
- KHAZANOV, Anatoly, " Characteristics of Communities in the Eurasian Steppes", W. Weissleder ed., *The Nomadic Alternative*, Hague: Mouton, 1978, s.119-26.
- _____. Nomads of the Outside World, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- LATTIMORE, Owen, Inner Asian Frontiers of China, Baecon Press, Boston.1940, (1962 baskısı).
- _____. "Herders, Farmers, Urban Culture", L'Equipe écologie et antropologie des sociétés pastorales, ed., *Pastoral Production and Society*, Cambridge University Press, 1979, s.479-90.
- LİN Kan, Hsiung-nu Li-shih Nien-piao (Hsiung-nuların Tarihi Yıllığı) Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1984.
- MA Yong ve WANG Binghua, "The culture of the Xinjiang", *Unesco*, Vol.II, 1994, s.209-25.
- MC GOVERN, W.M., The Early Empires of Central Asia, North Carolina Press, 1939.
-

- MOGIL'NIKOV, V.A. ve E.M. MEDNIKOVA, "Nakhodki metallicheskih izdelii rannego zheleznoogo veka iz Novoobinki (Altaiskii krai)", SA I, 1985, 179- 85.
- OKLADNIKOV, A.P., "O nachale zemledelii za Baikalom i v Mongolii", AA. VV., *Drevnii Mir. Sbornik Statei*, 1962, Moskva: Vostochnoi Literatura, pp. 418-31.
- OTKAN, Pulat T'o-pa Wei Döneminde Toplum ve Ekonomi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, A.Ü. DTCF., 1980.
- OTKAN, Pulat, Uchida Gimpu, Kita Ajia Shi Kenkyu: Kyo-do Hen (Kuzey Asya Tarihi Araştırmaları : Hunlar Bölümü)", Bellekten, XLIII, 171 (1979), s. 643-648.
- PAN Ku, Han Shu, (Han Tarihi), Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1973 nüshası.
- PAN Yihong, " Early Chinese Settlement Policies towards the Nomads", Asia Major, Third Series, V, part 2, 1992, pp. 41-77.
- SSU-MA, Ch'ien, Shih-chi, Chung Hua Shu-chü, Pekin, 1975.
- RUDENKO, Sergei I., Die Kultur der Hsiung-nu und die Hugelgräber von Noin Ula, Rudolf Habelt Verlag, Bonn, 1969.
-

ABSTRACT

The relationship between Han Dynasty of China and Hsiung-nu constitutes a exemplary model in the analyses of the relationship between sedentary and nomadic societies. Han-Hsiung relations have been extensively studied until recently not only in the context of politics and economics history but also from the points of view of anthropology, archeology and cultural history. The issue retains its importance and popularity in the academic circuits. Han Dynasty's foreign policy towards Hsiung-nu from time to time created a series of policy implementations in the different dimensions of social life. Considering the issue in such a broad context may contribute to have a better understanding of the unique nature of Han-Hsiung-nu relations.